

Paár Ádám Sport és soft power

A „puha erő” áthatja a kormányzati és nem kormányzati szervezetek cselekvését, eszközei fölölelik a kultúra egészét. Ahogyan a fogalom atyja, Joseph Nye amerikai politológus megfogalmazta, a *soft power* a legjobb propaganda, mert olyan, mintha nem is propaganda lenne, és kényszerítés helyett vonzerőt gyakorolván késztetünk vele másokat arra, hogy azt tegyék, amit mi szeretnénk, hogy tegyenek. A „puha erő” legnépszerűbb terepe ma a sport.

A sportszakértők és a sport valamely aspektusával foglalkozó szakemberek általában a sport öt alapvető funkcióját különböztetik meg: *nevelési, egészségügyi, szociális, kulturális és rekreációs*.¹ Ám ezt a listát kiegészíthetjük egy hatodik, szintén nem lebecsülendő funkcióval: a *soft power*rel. Tanulmányunkban két nemzetközi sporteseményt, az *olimpiát* és a *Copa Américát* (amerikai futballkupa) vizsgálva nézzük meg, hogyan használják föl a nemzetek, illetve a kormányok a sportversenyt és a sportsikereket a *soft power* eszközeként.

Mindenekelőtt azonban tisztázzuk, mit értünk *soft power* alatt. E fogalmat Joseph Nye amerikai politológus vezette be. A *soft power*, azaz puha erő az országok, kormányzati és nem kormányzati

¹ Nádori László – Báttonyi Viola: Európai Unió és a sport. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2003, 153.

szervezetek vagy akár egyének képessége arra, hogy úgy befolyásolják mások cselekedeteit, hogy az megfeleljen a szándékuknak vagy akaratuknak; de nem katonai vagy gazdasági erővel, nem kényszerrel, jutalmakkal és büntetésekkel érik ezt el, hanem kultúrájuk, eszméik, célkitűzéseik vonzerejével. A *soft power* sokszor nem közvetlenül a kormányok alkalmazzák, hanem „delegálják” különféle nem kormányzati, kulturális, oktatási szervezeteknek (pl. a kínai nyelvtanulást és a kultúrát terjesztő Konfuciusz Intézet, a Goethe Institut vagy a Cervantes Intézet).²

Amióta a sport létezik, vagyis a nagy ókori civilizációk kezdete óta (ha nem is elkülönült területként, hanem a vallási élettel vagy a háborús gyakorlattal keveredve, mint az ókori olimpiák vagy a lovagi tornák esetében) a mindenkori sportsikerek egyúttal a hatalmat gyakorló uralkodó és birodalma sikerei is.³ Elég egy jelenkori

² Joseph S. Nye: *Soft Power. Foreign Policy* 80 (1990), 153–171.; Salát Gergely: Kína puha ereje. *Kommentár*, 2010/6, http://kommentar.info.hu/iras/2010_6/kina_puha_ereje.

³ Ugyanígy a gazdasági téren elért sikerek, a találmányok, a nemzetköz díjak (pl. Nobel-díj) mind elemezhetőek abból a szempontból, hogy hogyan járulnak hozzá egy ország nemzetközi presztízséhez. Ezzel kapcsolatban gyakran fölvetik, hogy a nagy tudományos apparátussal, fejlett tudományos intézményrendszerrel rendelkező országok – a 20. század elején Németország, a század második felében és manapság az Egyesült Államok – a *brainstorming* azaz az agyelszívás révén behozhatatlan lépéselőnyben vannak a szegényebb régiókkal, országokkal szemben. Jó kérdés, kinek a sikere is egy fizikai vagy közgazdasági Nobel-díj. Azé az országé, amelyik a tudóst kinevelte, vagy azé, amelyiknek egyetemén vagy kutatóintézetében, laboratóriumában, akár annak megrendelésére dolgozott? E sorok szerzőjének van erre egy toleráns, „liberális” válasza: az egyéni teljesítmény elismerést érdemel, és egy tudóst vállalhat, magáénak vallhat több nemzet is. A helyzet azonban – ha az egyéni szinttől elrugaszkodunk – egy kicsit ennél azért bonyolultabb! Ugyanis a kormányok továbbra sem mondanak le a presztízsharcról, makacsul ragaszkodnak a „nemzeti” kizárólagossághoz egy olyan korban, amikor a nemzeti érdek meglehetősen képlékeny, ködös, és az agyelszívás teljesen „magától értetődő” a globálisan összeszerveződött gazdaságban és tudományban (meg a sportban is). A másik probléma, hogy a nemzeti kánonhoz ragaszkodó közoktatás

adatsorral érzékeltetnünk, hogy hogyan képes egy ország sportsikereivel ámultba ejteni a világot, gyakorlatilag másfél évtized leforgása alatt: Kína az olimpiai éremtáblázaton 1996-ban a negyedik, négy évvel később a harmadik, 2004-ben a második, 2008-ban, a pekingi játékokon pedig az első helyet szerezte meg. E siker nyilván több tényezőnek, illetve ezek szerencsés együttállásának tudható be, de az egyik lényeges faktor, hogy a kínai kormány fölismerte a sport jelentőségét, és hatalmas összegeket investál ebbe a területbe. Salát Gergely sinológus véleménye szerint „nincs messze az az idő, amikor a külföldi sportolók Kínába járnak edzőtáborozni, s kínai edzőket fogadnak fel.”⁴

Ha ez nem is következett be (még?), de a Kínai Népköztársaság ma kétségtelenül sportnagyhatalom, és az egész világ így is tartja számon. A 2008-as pekingi olimpia megrendezése idején a világ ájult csodálattal adózott a kínai kormány szervezőképességének és a kínai rendezők színpompás bemutatkozó előadásainak. Az ovációban elveszett a „Free Tibet” támogatóinak, a kínai emberi jogi helyzet kritikusaiknak, a kínai keresztényeknek vagy a politikai másként gondolkodóknak a hangja. Mindez mutatja, hogy a

ugyanazokat a több évtizedes tévhiteket görgeti maga előtt. Például Lénárd Fülöpöt a mai Magyarországon mindenki a magyar Nobel-díjasok között tartja számon, holott ő maga mindig németként identifikálta magát, német nyelvű családban született, egész életében Németországgal azonosult, ráadásul – hab a tortán – nem kicsit azonosult a nácizmussal is, és megvetette a magyarokat. Lehet persze egy okból – Pozsonyban születés – miatt Lénárdot magyar Nobel-díjasnak tartani, de akkor legyünk következetesek: más esetben is egy adott országban születés és annak közoktatásában való részvétel esetén a későbbi tudós sikerei az adott ország sikerei is. Ez kétségkívül liberális álláspont lenne, de általában nem ez van Lénárd magyar Nobel-díjasok közé sorolása mögött, hanem egy megrögzött szokás, a kánonhoz ragaszkodás.

⁴ Salát: i. m. 1010.

sportvilágban az aktivitás nemcsak pozitív értelemben képes befolyásolni a nemzetközi politikát.

A sport persze jó üzlet is, és nemcsak a sportolóknak. Egyetlen számadat: az Európai Olimpiai Bizottság jelentése szerint 1997-ben a világon 40 különböző világbajnokság és 46 Európa-bajnokság zajlott. Mindez együtt járt a sportújságírók, tudósítók utaztatásával, a tömegturizmus fölfutásával, és bár a sportesemények voltak az érdeklődés középpontjában, a helyi kultúra, gasztronómia, zene képviselői is találhattak bőven alanyokat az adott országba érkező vendégseregben. Úgy tűnik, a sport még mindig az egyik legnépszerűbb és leghatékonyabb kultúraközvetítő. Ráadásul a leginkább globális jelenség: mivel megértéséhez nem kell sem nyelvtudás, sem speciális képesség, minden régióban tudják követni a sporteseményeket. És egy sportsiker sokkal hamarabb átváltható nemzetközi presztízssre, mint egy irodalmi vagy tudományos díj, vagy akár a gazdaság és tudomány eredményei. Talán ebből is érzékelhető, hogy egyáltalán nem csak valami nemes, nemzetközi jelenségről van szó, melynek a *politics*, azaz a politikai verseny világához semmi köze. Tanulmányomban amellet érelek, hogy a *politics* szelleme kezdettől fogva meghatározta a nagy nemzetközi sporteseményeket, és nincs ez másképp ma sem.

Az olimpia

A motiváció kulcsa: a francia és a görög *soft power*

Az olimpiai mozgalom Franciaországból indult hódító útjára, ahol Coubertin báró, pedagógus kezdeményezte az ókori olimpiai játékok

felújítását. Franciaországot ekkor a germanofóbia kerítette hatalmába: a franciák ráébredtek, hogy Németország demográfiai és ipari tekintetben is fölényben van velük szemben. A francia értelmiség egy része azzal érvelt, hogy a nemzet fizikailag és kulturálisan is elsatnyult, elvesztette vitalitását, aminek aggasztó mércéjeként hivatkoztak a gyermekszám csökkenésére.⁵ A francia közvélemény ezért helyesléssel fogadott minden olyan kezdeményezést, amely Franciaország nagyságát, a *gloire*-t hirdeti. Így támogatták mind Coubertin báró kezdeményezését az ókori olimpiai játékok fölélesztéséről, mind a második, párizsi olimpiai játékok rendezését.

A francia kultúrdiplomácia úgy kezelte az olimpiai mozgalmat, mint amely a béke előmozdítására hivatott. Valójában persze Franciaország készült a revánsra Elzász-Lotaringiáért, de a nagyvilágban a francia katonai erő nem sokat jelentett. Németország demográfiailag és szárazföldön, valamint iparilag, Nagy-Britannia a tengeren és gyarmatainak kiterjedésében körözte le a franciákat. A kultúra és a sport a kitörés lehetőségét jelentette. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) 1894-ben alakult meg. Coubertin vállalta a főtitkári posztot és az ezzel járó adminisztratív feladatokat, de az elnöki tisztséget egy görög íróra, a görög ifjúsági nevelés pártolójára, Dimitriosz Vikélaszra testálta, aki egyebek mellett az olimpiai himnusz szerzője.⁶

⁵ Egyebek mellett magyar demográfusok is riasztó példaként utaltak Franciaországra. Például Hídvégi János, aki szerint „ [Franciaországnak] nem lesz annyi kihelyezhető népfölöslege, mint amennyit a gyarmatok megtartása kíván” (Hídvégi János: Hulló magyarság. Athenaeum Kiadó, Bp., 1938, 30.).

⁶ Keresztényi József: Kis olimpiatörténet. Gondolat Kiadó, Bp., 1988, 56.

Természetes volt, hogy az első újkori olimpiát az egykori Hellasz földjén, Athénban rendezték meg. A görög közvélemény és elit lelkesedéssel karolta föl a gondolatot. Később majd látjuk, milyen következményekkel járt ez. Most elegendő annyi, hogy a görög elit is háborúra készült: a nemzeti egység, a Nagy-Görögország vágya kerítette hatalmába az elit jelentős részét, azaz Szaloniki, Kréta, Macedónia, sőt Isztambul és Kis-Ázsia nagy részének elfoglalása, főleg Törökország rovására. A görög vágyálmok azonban ellentétben álltak az ország politikai és gazdasági súlyával. Ezért fontos volt, hogy külföldön barátokat szerezzenek Görögország számára, megnyerve a nagyhatalmak jóindulatát. Az olimpia erre kínált lehetőséget. Egyúttal az újkori görögségről alkotott, nem túl hízelgő nyugati sztereotípiák („kalmárszellem”, „kereskedők és pásztorok népe”) eloszlatására és egyfajta balkáni kultúrfölény kialakítására is alkalmas volt, tanúsítva a görög ifjúság katonás nevelését és a görög társadalom katonai hagyományait.

Vikélasz személyesen támogatta az ifjúság nacionalista szellemű nevelését, és ebben a rendszeres testedzésnek is jelentőséget tulajdonított. Ezzel persze nem volt egyedül korának Európájában. A testedző egyesületek, tornaegyletek, vívóegyletek a nemzeti nevelés eszközei voltak, és a kisebbségek esetében az önszerveződés színhelyei.⁷ Vikélasz és társai esetében tehát a görög

⁷ Érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a németországi és Monarchiabeli zsidó sportélet is ekkoriban kezdődött el, összhangban az emancipációval, az antiszemita több évszázados gúnyolódásai visszaverésének szándékával. Theodor Herzl (Herzl Tivadar), a cionizmus atyja is fölismerte a sport politikai-társadalmi jelentőségét: arról álmodott, hogy párbajban legyőzi az osztrák antiszemitákat.

nemzeti megújulás is szerepet játszott a motivációkban, ahogy például a korabeli cseh nemzeti mozgalom és a cionista mozgalom is sokat várt a sporttól: az identitás új alapokra helyezését, a berögzült sztereotípiákkal (pl. katonás hagyományok hiánya) és a külvilág gúnyolódásával való leszámolást.⁸

Az újkori olimpiák kezdetén tehát ott volt – a nemes jelszavak ellenére – a nacionalizmus. Az is sokatmondó, hogy a meghívott európai országok közül egyedül Németország kormánya mondott nemet a francia Coubertin meghívására, és csak a konok báró hosszas unszolására küldött képviselőt a NOB-ba.⁹ Vagyis a sport már ekkor összekapcsolódott a nemzeti presztízzsel, az érte folyó küzdelemmel. És noha Coubertin báró komolyan gondolta, hogy az olimpia a béke és nemzetközi együttműködés kerete legyen, mind a francia, mind a görög elit igyekezett kihasználni az olimpiát saját befolyásának erősítésére a nemzetközi térben. Miközben az eredeti tervek még arról szóltak, hogy Görögország lesz a mindenkori olimpiai játékok színtere, a koncepció később megváltozott, és az 1900-as olimpiát Párizs rendezhette. A NOB görög résztvevői meg is sértődtek... Végül sikerült áthidalni az egymással presztízsharcot

⁸ Ez Izrael esetében egy kifejezetten sportos és katonás hagyományú társadalom és egy ezen alapuló identitás kialakulásához vezetett. Az egyik cionista politikus, a magyarországi lengyel születésű orvos és író, Max Nordau (Nordau Miksa) volt különösen propagálója ennek a sportos mentalitásnak, az ún. „maszkulin judaizmusnak”, ami azon alapult, hogy a leendő zsidó állam helye Nyugaton van, nem a korabeli nyugat-európai sztereotípiák alapján „elpuhultnak” látott-láttatott Keleten, és a nyugati nevelés szerves része a testedzés. Nordau judaizmusát nevezték kissé gúnyosan „izomzsidó” mentalitásúnak.

⁹ Keresztényi József: i. m. 56.

folytató Franciaország és Görögország közötti ellentétet, mely nem az utolsó volt az olimpiák történetében.

Sport, politika és vér

Ahogyan az előző részben láthattuk, az olimpia eszméje a népek barátságáról nem több jámbor szándéknál. Ebben a részben bemutatok néhány botrányolimpiát, melyek nem válnak a NOB dicsőségére, ugyanakkor rámutatnak arra, hogy pacifista retorika ide, nemes verseny oda, a legtöbb rendező ország számára az olimpia kezdettől fogva a saját ország presztízséről vagy a fönnálló politikai rendszer legitimálásáról szól.

Igaz ugyan, hogy mindig egy város kapja a rendezés jogát – ezért beszélünk athéni, barcelonai, atlantai, pekingi stb. olimpiákról –, ám a mindenkori város mellett az adott ország, illetve annak politikai rendszere is haszonélvezője az olimpiának, a nemzetközi presztízszt vagy a legitimitást tekintve. A 20. század második feléig Nyugat-Európa és Észak-Amerika adott helyszínt (várost) az olimpiáknak, az 1960-as évektől, a dekolonizációtól kezdve viszont a harmadik világ országai is beléptek az olimpia „piacára”. Ezen államok számára nem a város kiválasztása, hanem a nemzeti presztízs volt az elsődleges. A Szovjetunió, majd Oroszország, illetve Kína számára az olimpia házigazdája szerep a nagyhatalmi státusz növelésének eszköze volt.

Athéntól St. Louis-ig

Az 1896-os olimpiát a görög állam egyértelműen presztízs-kérdésként kezelte. Görögország alapvetően szegény ország volt, mely már független létezését is államcsőddel kezdte

(1829). A görög elit tudatában volt annak, hogy a turisták nem a kortárs, hanem a régi, antik Hellasz miatt érkeznek görög földre, és a jelenkor a lesajnálás tárgya. Az első újkori olimpiai játékok sikeres megszervezésével az ország bizonyíthatta a világ előtt kulturális nagyságát és anyagi teljesítőképességét. A baj csak az volt, hogy az államkassza kiürült, így magánadakozásból születtek meg az olimpiai létesítmények. Konstantin herceg, akire a szervezőbizottság elnöki tisztét testálták, a világ görögségéhez fordult, hangsúlyozva, hogy ez becsületbeli ügy. A nemzeti büszkeség fölkeltése bevált, a pénz összejött, és a játékok megkezdődhettek.¹⁰

Az 1900-as párizsi, tehát a második olimpia még inkább a nemzeti presztízsről (is) szólt, mint az első, az athéni; ám e téren inkább csalódás érte a franciákat: a világkiállítás elnyomta az olimpiát. A harmadik olimpiát, amelyre az Egyesült Államokban került, a rendező város, St. Louis már nem bízta a véletlenre. Ez volt az első olyan olimpia, amelyen – talán a párizsihoz hasonló fiaskó elkerülése miatt is – a reklám a sporttal egyenrangú szerepet kapott. Érdeemes egyébként azon is elgondolkodni, hogy a harmadik olimpiára nem a kor legnagyobb gyarmatbirodalmának szívében, Nagy-Britanniában került sor, noha az ország presztízse ezt indokolhatta volna. Míg Athén és Párizs még megmagyarázható volt részben a hagyomány erejével, részben Coubertin nemzetiségével, addig a harmadik olimpia rendezésének helyszínválasztása már vitatható volt a korabeli szempontok szerint. A megrendezés jogával az egyetlen amerikai nagyhatalom, az Egyesült Államok a győztes spanyol–amerikai

¹⁰ Gallov Rezső: Olimpiák Peking előtt. Magyar Edzők társasága, Bp., 2008, 18.

háború (1898) után hét évvel szimbolikusan is bejelentkezett az addig jobbára európaiakat tömörítő nagyhatalmi klubba.

Könnyen előfordulhatott volna, hogy az olimpiai mozgalom már születése után néhány évvel kifulladásra, ugyanis sem a párizsi, sem a soron következő, amerikai St. Louis-ban rendezett játékok nem hozták a várt pénzügyi eredményeket. Sőt, az európai országok jelentős része bojkottálta is az olimpiát. Szerencsére a következő olimpiai játékok sikeresebbek voltak, mind a közvélemény érdeklődését, mind az anyagiakat tekintve. Az 1910-es évektől egyértelműen presztízskérdést jelentett az olimpia rendezése.

Emancipáció és olimpia

Az olimpia kapcsán fontos megemlíteni, hogy egyes országok azzal is pozitív önképet közvetítettek magukról, növelvén ezzel presztízszüket, hogy a játékok összekapcsolódtak bizonyos társadalmi csoportok reprezentációjával. Az 1912-es stockholmi olimpia volt az első, amelyen női versenyzők is szerepeltek. A külföldiek és a közvélemény számára Svédország ezért úgy jelent meg, mint egy modern állam, amely pártolja a női sportot. Ma is gyakran hivatkoznak Svédországra a női jogok előharcosaként, példálózva egyebek mellett a stockholmi olimpiával.¹¹

¹¹ Más kérdés, hogy Svédország ekkor valójában meglehetősen konzervatív ország volt, és a szüfrazsett mozgalmaknak még kellett harcolniuk a nők választójogáért. Ugyanakkor a városokban kialakult egy női értelmiségi réteg, miközben az evangélikus államegyház által befolyásolt vidék konzervatív volt attitűdjében. Az „olimpiai” Stockholmi tehát egyáltalán nem reprezentálta az egész országot.

A gyarmatosító államok – angolok, franciák – elég korán elfogadták tényként az afrikai és színesbőrű sportolók részvételét az olimpián. Az amerikaiak is kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy az európai sporteseményeken nem lehet szó diszkriminációról. Az első afroamerikai sportoló, aki aranyérmet szerzett, John Baxter Taylor atléta volt, az 1908-as londoni olimpián. Az afroamerikai sportolók sikere kétszeres siker volt: az amerikai „fehérek” számára ők – ha fekete bőrszínüként is – „amerikaiak” voltak külföldön, míg a fekete közösségek számára elsősorban „feketék”, a „mi fiaink”. A polgárjogi mozgalmak hamar fölismerték, hogy a fekete sportsikerek beverhetik a szöveget a „fehér felsőbbrendűség” koporsójába, ezért mindig valóságos hősként ünnepelték a fekete sportolókat. Ugyanakkor a „fehér” amerikaiakat nem sértette az ünneplés, hiszen ők is kénytelenek voltak hazafiként ünnepelni sportolójuk sikerét külföldön. Később azonban gyakran legyintettek: „igen, erre a feketék alkalmasak. Ahogyan a zenére és táncra is.” Ebben a kijelentésben benne volt, hogy másra nem.

Ezért a polgárjogi mozgalmak második hulláma már arra ösztönözte az afroamerikaiakat: ne csak a művészet és a sport, hanem más terén is legyenek jók, sőt ha lehet, jobbak, hogy a fekete identitás és lehetséges karrier kiszabaduljon a sportoló–zenész–komikus–pap négyezőgből. Az olyan sportolók, mint Taylor, Jesse Owens vagy Muhammad Ali, ma is hősök az afroamerikai fiatalok között, noha már minden más szakma megnyílt előttük.

Az 1936-os berlini olimpián Jesse Owens atléta egyszerre vált az Egyesült Államok és az antirasszizmus hőségévé: világcsúcsot futott

100 méteren, majd 200 méteres síkfutásban és 4X100 méteres váltófutásban is aranyérmet szerzett. Owens tehát egyszerű sportemberként mind a hazai rasszistáknak, mind a náciknak mélyütést vitt be. Az amerikai átlagpolgár nemzeti hősként ünnepelte, az amerikai feketék duplán, a világ antirasszistái elégtétellel nyugtázták győzelmét. Ugyanakkor fanyar szépséghiba a történetben, hogy Owens először a német szállodákban és éttermekben ülhetett egy asztalhoz „fehér” sportolókkal, és használhatott „fehérekkel” közös liftet.

Diktatúrák és olimpiák

A sport legitimáló erejét nemcsak demokráciák használták ki, hanem a diktatúrák is. Ennek jó példája a hitleri Németország. A német hazafias neveléshez mindig hozzátartozott a testi-lelki erőnlét, a természet- és testkultusz, már a 19. századi romantika óta. Utalhatunk a német egyetemi és főiskolai diákegyesületekre (*Burschenschaftok*) és tornaegyletekre, amelyek jóval a német egységet megelőzően ápolták a regionális határokon átlépő német nemzeti öntudatot. A 20. század elején virágzott a 12-15 éves gyerekeket összefogó *Wandervogel* (vándormadár) ifjúsági mozgalom, amelynek szervezetileg ugyan semmi köze nem volt eredendően a náciizmushoz, alapvetően egy reformpedagógiában gyökerező mozgalom volt, sőt a nácik 1933-ban betiltották, de jellegzetességei és kellékei (egyenruha, kirándulások, természetjárás, zenélés, német falusi hagyományok ápolása) beépültek a náci ifjúsági mozgalomba, a Hitlerjugendbe. Mindezen hagyományokhoz kapcsolódva Hitler, Goebbels és Göring nagy fontosságot tulajdonított a sportnak a német

hazafias nevelésben. A testi-lelki erőnlétet összekötötték a „faji” tisztasággal. Világos volt, hogy Németország nem hagyhatja ki az olimpia lehetőségét.

Az 1936-os berlini olimpia, amelyre a hitleri Németországban került sor, mérföldkő az olimpiák történetében, és korántsem csak politikatörténeti szempontból (ez volt az első alkalom, hogy egy diktatórikus rendszerre bízta az olimpia megszervezését). Az olimpiákat azóta jellemző kellék, az olimpiai láng körbehordozása ekkortól datálódik. Az 1932-es Los Angeles-i olimpiát utánozva olimpiai falut építettek a sportolók részére. A szervezés tekintetében semmit nem bízta a véletlenre.

3000, egymást váltó atléta hozta el az égő lángot Olümpiából. A láng ünnepi köszöntését követő napon nyitották meg hivatalosan a játékokat, méghozzá grandiózus körülmények közepette. Harsonák és ágyúlövések, valamint a hetven méter magas toronyban megkondított olimpiai harang zúgása adta meg a jelet a játékok kezdetére. A hitleri Németország önnön ünneplésére használta az olimpiát, és arra törekedtek, hogy lenyűgözzék a külföldi látogatókat. Katonás sorokban, harci négyszögekben masíroztak a német sportoló fiatalok. Repülőgépek cikáztak a játékok színhelye fölött, hivatalos magyarázat szerint a rendre ügyelve, valójában ezzel is kifejezve az új Németország militáns jellegét.¹² Leni Riefenstahl *Olympia* című műve állított mozgóképes emléket az olimpiai játékoknak.

¹² A berlini olimpiáról részletesen ír Keresztényi József: Kis olimpiatörténet. Gondolat Kiadó, Bp., 1988, 109–115.

A hitleri Németország a lenyűgözés szándéka mellett igyekezett baráti külsőt mutatni a vendégek felé. A háttérben persze kemény alkudozások folytak. Az olimpiai játékok rendezését a NOB csak azzal a feltétellel biztosította, hogy a Németországból a rezsim által elüldözött sportolók is részt vehetnek a játékokon. Göring, a fő szervező és Goebbels, a propagandáért felelős miniszter a rendezés érdekében kénytelenek voltak mindent megígérni. A külföldi zsidó és színes bőrű sportolóknak nem eshetett bántódása. A nyilvános antiszemita propagandát visszafogták, de kizárólag érdekből és csak az olimpia idejére. A Berlinbe érkezők, ha nem vették a fáradságot, hogy a színpad mögé nézzenek, tájékozódjanak, úgy érezhették, minden rendben, nincs itt semmi látnivaló. De a náci rezsim megtisztította saját sportolóit a nemkívánatos elemektől (a női törvívó Helene Mayer kivételével), és ehhez a NOB-nak nem volt szava.

Akárhogy is nézzük, a berlini olimpiai játékok rendben lementek, és a paradoxon az, hogy éppen a rend és profi szervezés altatta el a vendégek gyanúját. Első eset volt ez a modern történelemben, hogy egy diktatúra egy nemzetközi sporteseményt használ arra, hogy orránál fogva vezesse a világot.

Az 1964-es olimpiától az 1984-es Los Angeles-i olimpiáig egyre-másra dagadtak a politikai botrányok az olimpiák körül. A '64-es tokiói olimpiával Japánt szimbolikusan visszafogadta a sportszerető társadalom a demokratikus nemzetek sorába, ám természetesen akadtak hangok, főleg a Távol-Keleten, melyek kritizálták, hogy a világ elfelejtette a japán háborús bűntetteket. Ennél súlyosabb volt az 1968-as mexikóvárosi olimpia esete.

Horror-olimpiák

Gyakorlatilag a mexikóvárosi olimpia rendezése volt az első eset, hogy egy olyan városban rendezték meg a játékokat, ahol a fennálló rezsim hadserege nyílt tömegmészárlást hajtott végre – az olimpiai játékok kezdete előtt egy nappal.

Az 1964-ben hatalomra került Gustavo Díaz Ordaz tábornok egy konzervatív fordulatot vitt véghez az 1928 óta kormányzó mexikói állampártban, az Intézményes Forradalmi Pártban. Ordaz szembekerült az értelmiséggel, a diáksággal és a szegényebb rétegekkel.¹³ Csak alkalom kellett, hogy a konfliktus kikerüljön az utcára. Ez az alkalom az olimpiával jött el. Hiszen sokan föltették a kérdést, hogy Mexikóvárosnak szüksége van-e egy ilyen rongyrazó eseményre. Bár az ipari és mezőgazdasági termelés ekkoriban szárnyalt, éppen a fővárosban iszonyú volt a szegénység. Ahogyan mindenütt a harmadik világban, százezrek áramlottak be vidékről a fővárosba, és az infrastruktúra nem volt képes lépést tartani a népességnövekedéssel. Az olimpia megrendezése tehát nem tűnt jó ötletnek. Ráadásul az állampárton belül is nagy volt a feszültség, az Ordaz-féle konzervatív szárny és a liberális irányzat között, így feszült volt a hangulat mind a társadalomban, mind a párton belül.

A kormányzat és a városi hatóságok persze a szokásos érvekkel hozakodtak elő: az olimpia jó alkalom arra, hogy az ország megmutassa kultúráját, történelmét, hagyományait, barátokat szerezzen a nagyvilágban, és a turisták pénzt hoznak az országba,

¹³ Lynn V. Foster: Mexikó története. Pannonica Kiadó, Bp., 1999, 185.

tehát a mexikói társadalom alsóbb – akár taxisofőrként, pincérként, utcai zenészként, hordárként dolgozó – rétegei is jól járnak. Azzal is érveltek, hogy a játékok idejére kiépült infrastruktúra fönnmegar az olimpia után, előmozdítva majd a mexikóiak életszínvonalát.

Két mexikóvárosi iskola diákjainak összecsapásával kezdődött a tragédia. A polgármester a *granaderónak* nevezett, félkatonai egységeket vetette be. Ezeket köztörvényes bűnözők és terroristák elleni harcra képezték ki, nem voltak tehát szentimentálisak: odaérve ütöttek mindenkit, akit értek. A félkatonai terror híre nyomban kibékítette és egységbe tömörítette a város összes iskolájának diákjait. Amikor a tüntető diákok a kubai forradalom évfordulóját kezdték ünnepegni, elszabadultak az indulatok a kormánypárti aktivisták és a *granaderók* oldaláról.¹⁴

Augusztus 27-én félmillió ember tüntetett, most már a polgármester leváltását és a *granaderók* föloszlatását, valamint a bebörtönzött diákok szabadon bocsátását követelve. Ordaz és a kormány számára a közelgő olimpia fontosabb volt, mint a társadalmi béke, és eldöntötték: semmiképpen nem tárgyalnak, hanem rövidre zárva, katonai túlerővel letörik a mozgalmat. Az olimpiai játékok kezdete előtt egy nappal a kormány tüzet nyitott a tlatelolcói Három Kultúra terén tüntető tömegre. A sajtó több száz áldozatról számolt be, de a kormány csak 43-at ismert el hivatalosan. A történetek ellenére az olimpiai játékot nem fújták le. Mexikó nem jött ki jól az eseményből, az ország presztízse megsínylette a történeteket: a világ és a sajtó nagy

¹⁴ Uo. 185.

része nem az olimpiára figyelt, hanem a vérfürdőre;¹⁵ de nagy presztízsveszteség volt ez a mexikóvárosi olimpián részt vevő nyugati demokráciáknak is.

1972-ben München rendezhette meg az olimpiát. Mindenki biztos volt abban, nem ismétlődhet meg Európa szívében a négy évvel korábbi fiaskó. Ám ha lehet, még rettenetesebb volt, ami történt: az olimpiai játékok közben a Fekete Szeptember nevű palesztin terrrorszervezet fegyveresei megtámadták az izraeli sportolók szállását az olimpiai faluban, és túszul ejtettek 11 izraeli sportolót. Kezdetét vette az egy napig tartó túszdráma. A terroristák követelték a bebörtönzött német RAF-terroristák és palesztin elvbarátaik szabadon bocsátását. A nyugat-német kormány nem volt hajlandó engedni a fenyegetőzésnek, ehelyett belekezdtek egy ügyetlenül kivitelezett mentőakcióba. Valamennyi túsz meghalt, és öt terrorista meg egy német rendőr is.¹⁶ A NOB és a nyugat-német kormány döntése alapján azonban a játékok folytatódtak.

Avery Brundage, a NOB egyik vezetője kijelentette: „Nem engedhetjük meg, hogy az olimpia kereskedelmi, politikai akciók vagy bűnös tettek forrásává váljon, nem engedhetjük meg, hogy egy maroknyi terrorista a nemzetközi együttműködés egyik magvát elpusztítsa. A játékokat folytatnunk kell. Kijelentjük, valamennyi sporteseményt folytatjuk úgy, ahogyan azt eredetileg tervezték, csak egy nappal később fejezzük be.”¹⁷ Mai szemmel nézve, elég furcsa

¹⁵ Uo. 186.

¹⁶ Keresztényi: i. m. 145.

¹⁷ Keresztényi: i. m. 146.

nyilatkozat ez: egy kalap alá vesz, összemos kereskedelmi, üzleti vagy akár politikai manipulációt, propagandát egy vérfürdővel. Nem csoda, hogy a világ közvéleményének egy része – nem csak az izraeliek és a világ zsidósága – érzéketlenséggel vádolta a NOB-ot. Tulajdonképpen már a mexikóvárosi olimpiát is le kellett volna állítani, ha a NOB következetes az általa hirdetett elvekhez. Az izraeli sportolók halála még inkább ok lehetett volna az olimpia megállítására.

Az NSZK közvéleménye, amely azt remélte, hogy a sikeres olimpiai játékok megrendezésével törleszt valamennyit a náci múltból, keserű és csalódott lett. Dr. Gustav Heinemann államelnök igyekezett megnyugtatóan a közvéleményt: „Ez a támadás valamennyiünket ért. Az esemény azonban nem törheti meg az olimpiai gondolatot, sőt kell hogy még jobban erősítse. Nem lehet választóvonal északiak és déliek, keletiek és nyugatiak között.”¹⁸ Heinemann tehát azt hangsúlyozta, hogy az olimpiát nem azért kell folytatni, hogy az NSZK presztízsét növelje a világ előtt, hanem azért, mert bizonyítani kell, hogy egy véres esemény sem törheti meg a népek közötti békét és egyetértést. Valójában persze ez a béke és egyetértés nem létezett, pont erre mutatott rá a terrormerénylet.

Az esemény után kezdett el foglalkozni a NOB azzal a kihívással, amit a nemzetközi terrorizmus veszélye jelent. Az olimpia által gerjesztett nyilvánosság szinte vonzza a terroristákat. 1972-től kezdve a NOB elvárta minden rendező országtól, hogy törekedjen a

¹⁸ Uo. 145.

biztonságra. Ezzel egy öngerjesztő folyamat indult be: minél tömegesebb lett az olimpia, annál több biztonsági intézkedésre volt szükség, de a biztonsági intézkedések növelték a költségeket, miközben a rendezvény tömegeket vonzott a világ minden tájáról. A biztonságra való törekvés következménye az lett, hogy adott esetben egy diktatúra jobban meg tud felelni ennek az elvárásnak, mint egy demokratikus rendszer. Ezt mutatja a Kínai Népköztársaság esete.

Olimpia és hidegháború

Az 1960–70-es években a harmadik világ országai is színre léptek, és egyre hangosabban követelték, hogy ismerjék el őket egyenrangú nemzetekként. Az olimpia rendezésének joga egy szimbolikus küzdelem volt a pozíciójukhoz ragaszkodó eurázsiai országok és a feltörekvő afrikai, közel-keleti, dél-ázsiai és távol-keleti államok között. Utóbbiak számára a nemzetközi sportélet jelenthette a kiugrást, és okkal vélhették, hogy az olimpiával járó infrastrukturális beruházások hozzájárulhatnak a technológiai fejlettség és életszínvonal emeléséhez.

Valójában persze a költségek kezdtek elszállni, és a paradoxon az, hogy a rendező államok minél gigantikusabb beruházásokkal, a *soft power* kifinomult technikáival (néprajz bemutatók, táncos csoportok) igyekeztek bemutatni kultúrájukat, történelmüket a játékokra érkezőknek, annál inkább adósságba verték magukat. Éppen akkor kezdett az olimpia költséges lenni, amikor a szegény(ebb) harmadik világ is belépett a körbe. Nem véletlen, hogy Távol-Kelet, mely közelebb van az eurázsiai centrumhoz, már több olimpia házigazdája volt (1988, Szöul; 2008, Peking), míg Afrika máig

nem rendezhetett olimpiát, igaz, egyéb sportesemények (pl. Dakarali) révén képviselteti magát a sportföldrajzi térképen.

Az 1980-as moszkvai játékok ellen az Egyesült Államok bojkottot hirdetett, válaszul az afganisztáni intervencióra. Sokak számára megdöbbentő módon az amerikai polgárjogi mozgalom radikális szárnyának egykori vezéralakja és egyúttal az amerikai baloldal egyik korábbi hőse, Muhammad Ali ökölvívó Jimmy Carter elnök különleges megbízottjaként a bojkott kezdeményezői között volt, mi több, ellátogatott Tanzániába, Nigériába és Szenegálba is, hogy rávegye a kormányokat a bojkotthoz való csatlakozásra. Nem egy csalódott rajongója vádolta megalkuvással, az amerikai rendszernek való behódolással, holott nemcsak amerikai sportolóként cselekedett, hanem Carter személyes megbízottjaként, sőt muszlimként is, hiszen a helyzet mégiscsak az volt, hogy a Szovjetunió megszállt egy muszlim országot. A lemondást a szovjetek és csatlósállamaik viszonozták az 1984-es olimpia alkalmával, kivéve Romániát, mely ebben sem követte Moszkva irányvonalát, és részt vett a játékokon.

Az 1976-os montreali olimpiát sem vérfürdő, sem politikai botrány nem felhőzte be, leszámítva természetesen a 72-es olimpia szomorú emlékét, de ez volt az első olyan játék, amely gazdasági csőddel járt a rendezőkre nézve. A veszteséget 2729 millió dollárban határozták meg,¹⁹ és Québec tartomány lakosai évekig pluszadót fizettek emiatt.²⁰ Az olimpia rendezése kezdett nemcsak áldás, hanem pénzügyi, gazdasági átok lenni a rendező városok és országok

¹⁹ Uo. 219.

²⁰ Gallov: i. m. 126.

számára. Miközben presztízsük irigylésre méltóan növekedett, a világ közvéleménye jobban megismerte az adott államokat, az abban élők kultúráját. Maga a sport kezdett háttérbe szorulni a látványvilág és a reklám mögött. Montreal óta az olimpiai játékok költségvetése aggasztó módon elszállt, ahogy azt az alábbi táblázat mutatja, mely néhány olimpia veszteséglistáját tartalmazza:²¹

Város	Veszteség
Atlanta (1996)	2,22 milliárd \$
Sydney (2000)	47 888,2 millió \$
Athén (2004)	5,3 milliárd \$

Az olimpiák az 1990-es évektől

Sokan bírálták az 1996-os atlantai olimpiát is, mondván, hogy a százéves évforduló miatt Athént illette volna a rendezés joga. Görögországban óriási felháborodás fogadta, hogy a NOB Atlantának ítélte a rendezés jogát. Volt olyan görög sportoló, aki kijelentette, hogy nem hajlandó Coca-Colát inni. A görög önbecsülésre balzsam volt a 2004-es athéni olimpia, amely azonban hatalmas veszteséggel zárt.

Peking kiválasztása egyértelműen az ország geopolitikai súlyának volt köszönhető, nem pedig a felkészültségnek, hogy az emberi jogi helyzetről ne is beszéljünk. A Kínai Népköztársaság az 1970-es évek óta értékelődött föl a nyugati világban. Először a Moszkvával szembeállítható rivális nagyhatalomként, majd az 1990-

²¹ Gallov: i. m. 222–223.

es évek gazdasági nyitása és liberalizációja folytán az olcsó munkaerő és nagy fogyasztó tömeg révén, ma pedig az Európai Unióval és az Egyesült Államokkal, valamint a „kis tigrisekkel” egyenrangú félként, úgy is, mint partner, de úgy is, mint fenyegető óriás.

A Kínai Népköztársaság bejelentkezése a 2008-as olimpia rendezésére nagy morális dilemmát okozott az Európai Unión belül. Az eredmény az Európai Parlament egy nagyon furcsa döntése lett, amely a mesebeli szegény lányra emlékeztet, aki vitt is ajándékot a királynak, meg nem is. Az Európai Parlament jelentésében több ponton kifogásolta a kínai helyzetet (emberi jogok megsértése, halálbüntetés, szabad véleménynyilvánítás elnyomása, vallási, etnikai kisebbségek üldözése), és felhívta a figyelmet az olimpia által okozott lehetséges környezeti és demográfiai károkra, sürgetve a NOB-ot a környezeti hatásvizsgálatok elvégzésére, majd jelentését végül azzal zárta: „mindezek mellett és ennek dacára” támogatja, hogy a NOB 2001. júliusi közgyűlése az olimpia rendezésének jogát Pekingnek adja.²²

Peking triumfált, a világ pedig nem figyelt oda a tibetiek, ujugrok, kínai keresztények vagy a politikai másként gondolkodók üldözésére. Ebből minden diktatúra megtanulhatta: ha eléggé sikeres vagy a világgazdaságban, rendezhetsz egy nemzetközi sporteseményt, és az értékeket igazából senki nem kéri számon rajtad. Kína presztízsgyőzelmet aratott, a világ demokratikus része

²² Nádori–Báttonyi: i. m. 143–144.

pedig újabb presztízsveszteséget könyvelhetett el, mint előtte annyiszor (Berlin, Mexikóváros).

A pekingi olimpia, hivatalos nevén a XXIX. nyári olimpiai játékok szervezőbizottsága 2001. december 12-én alakult meg.²³ Jellemző a költségekre, hogy a szervezőbizottság egyedül a biztonságra előirányzott kiadások összegét 300 millió dollárban jelölték meg.²⁴ Ugyanakkor – paradox módon – ez jelentősen elmaradt a korábbi olimpiák biztonsági intézkedésekre fordított kiadásainál. Kína ugyanis – diktatúraként – addig is megfelelő mennyiségű és készenlétben tartott fegyveres erővel és terrorelhárító egységekkel rendelkezett. Így az a furcsa helyzet alakult ki, hogy az olimpia esetében egy diktatúra a biztonságot költséghatékonyabban képes biztosítani, mint egy demokratikus rendszer. Továbbá a Kínai Népköztársaság – ellentétben a korábbi rendező országokkal, az Egyesült Államokkal és Görögországgal – nem volt érdekelt az ekkor zajló iraki misszióban, ami szintén csökkentette a biztonsági kockázatot, és így a költségekben sem kellett beszámítani.

Konklúzió

Az olimpiák történetét nézve feltűnő, hogy már kezdettől fogva az országok komoly presztízskérdést csináltak a rendezés jogának megszerzéséből (természetesen a NOB mindig várost jelöl, de egyrészt költségek annyira meghaladják a városok költségvetését, hogy gyakorlatilag már lehetetlen az országos erőforrásokat kihagyni, másrészt az olimpia mindig az ország számára is komoly presztízst

²³ Gallov: i. m. 274.

²⁴ Uo. 300.

biztosító esemény). Az egyes államok korán fölismerték, hogy a különböző nagyszabású, tömegeket mozgó események – világkiállítás, olimpia, nemzetközi kongresszus – alkalmasak arra is, hogy *soft powerrel* propagandát csináljanak az adott országnak. Franciaország a 19. század végén különösen ráutalt volt a puha erőre: mivel katonai és demográfiai téren egyre inkább lemaradásban volt Németország mögött. A francia kormány és elit kapva kapott az alkalmon, hogy egy nemzetközi sportmozgalom támogatásával növelheti jelentőségét Európában. Görögország számára ugyancsak fontos volt az olimpia a puha erő szempontjából: a görög kultúrát ki akarták szabadítani a Nyugat-Európában élő sztereotípiák fogságából. Szegény, pénzügyileg és iparilag fejletlen, katonailag gyenge országgént nem nagyon volt más lehetősége érdekei érvényesítésére, mint az olimpiai mozgalom, amely összekötötte a jelen Görögországot az ókori, antik Hellasszal.

A harmadik világ országai sokáig sérelmezték, hogy az olimpia gyakorlatilag a fejlettek klubjának játéka lett. A 20. század második felében ez a „nyugati klub”-érzés oldódott valamelyest, de a költségek elszállása miatt mai napig esélytelen, hogy a szegény országok kapják meg a rendezés jogát.

A diktatúrák előszeretettel mutogatják magukat az olimpián, látványos ünnepségekkel lenyűgözve a nézőket. A náci Németország kezdte meg a sort. Kína szintén gigantikus ünnepségekkel feleltette az emberi jogok hiányát. A legnagyobb botrány azonban nyilvánvalóan Mexikóváros, ahol vér folyt az olimpikonok és tudósítók odaérkezésekor. A Nyugat csúnyán leszerepelt, mint a demokrácia és

emberi jogok őrzője, valahányszor kemény döntést kellett hozni egy adott rendező ország ellen. Sem Mexikót, sem Kínát nem büntették meg nemzetközi szankcióként az olimpia rendezési jogának visszavonásával vagy a rendezvény elhalasztásával. Ebből a szempontból nézve a moszkvai olimpia bojkottja inkább kivételes tett volt, és a hidegháborúval magyarázható. Okkal vélhető, hogy az amerikai nyomás nélkül itt sem történt volna semmi az afganisztáni intervenció ügyében.

A Copa Amércia

A nemzetközi sportrendezvény után látogassunk meg – persze képletesen – egy regionális rendezvényt! A *Copa América*, azaz az Amerika-kupa a Dél-amerikai Labdarúgó Szövetséghez tartozó országok bajnoki mérkőzése. 1916-ban gyakorlatilag ugyanaz a célrendszer hívta életre, mint az akkor még fiatalnak számító olimpiát: a latin-amerikai országok közötti baráti együttműködés, a békés versengés előmozdítása a sport területén és ezzel a regionális szolidaritás erősítése.²⁵

A labdarúgó eseményt Latin-Amerika legfejlettebb és gazdasági erejük, valamint politikai súlyuk alapján leghatalmasabb országai alapították: a két óriás, Argentína és Brazília, valamint a szintén fejlett Uruguay és a relatíve jelentős nyersanyagbázissal

²⁵ https://www.playthegame.org/news/news-articles/2019/0574_a-football-cup-of-political-significance-and-maximum-security/

rendelkező Chile. A szegényebb és kisebb országok később csatlakoztak.

A 2019-es mérkőzés helyszíne Brazília. A 2018 októberében megválasztott Jair Bolsonaro elnök számára ez a rendezvény remek alkalom, hogy kitörjön a politikai elszigeteltségből, mivel két szomszédos országgal, a Maduro vezette Venezuelával és Bolíviával meglehetősen feszült a kapcsolata, és kontinens-, valamint világszerte őt tették személyesen felelőssé az amazóniai erdőtüzekért. Bolsonaro militarista retorikájával, [az őslakosság érdekei iránti érzéketlenségével](#), az őslakosság emberi jogainak lábbal tiprásával számos botrányt okozott. Nyilván úgy gondolja, hogy a Brazíliában nemzeti sportnak számító futball révén képes lehet elaltatni ezeket a kritikákat és az ellenzéki közhangulatot. Ám a legkeményebb bírálói éppen a futballcsapatok rajongói klubjaiból verbuválódnak.²⁶ Gavioes de Fiel, az egyik rajongói klub tagja kifejtette, hogy a sportklubok mindig támogatták a demokráciát. Emlékeztetett arra, hogy 69 futballszurkolói tábor együttesen tüntetett tavaly Bolsonaro ellenfele, Fernando Hadad mellett. Válaszul a jelenlegi elnök egyik tanácsadója akkor a szurkolói klubok bezárásával fenyegetőzött.²⁷

Egyelőre rendben zajlik a kupa, nincs jele feszültségnek. Még Venezuela csapata is képviseli az országát. A *soft power* és a geopolitika témájához tartozik, hogy a Dél-amerikai Labdarúgó Szövetség egyre-másra hív meg ázsiai országokat a kupára. Jelenleg Japán és Katar futballcsapata képviselteti magát, holott eredendően

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

mindkét országnak, de különösen Katarnak kevés kapcsolata van Brazíliával (japán bevándorlók érkeztek a kontinens más országaiba, például Peruba).

Tíz országot hívtak meg eddig a kupára. Tanulságos lehet az Európai Unió számára, hogy eddig egyetlen európai ország sem szerepelt a meghívottak között. Még Spanyolország vagy Portugália sem, melyek kulturálisan kötődnek a déli földrészhez. De nem szerepelt az Unió legjelentősebb tagállama, Németország sem. Amerika, Ausztrália és a mostani két meghívott révén Ázsia képviselteti magát a kupán. Ez figyelmeztet bennünket Ázsia növekvő jelentőségére a világpolitikában, valamint arra, hogy Latin-Amerika számára már nem feltétlenül Európa, azon belül Nyugat- meg Dél-Európa a gazdasági és politikai referencia (kulturálisan persze még mindig). Kína is jelen van a kontinens déli részén, így várható, hogy a közeljövőben a sport terén is aktívabban törekszik kapcsolatok kiépítésére és elmélyítésére.²⁸

A latin-amerikai államok közötti erőviszonyok is kiolvashatók a Copa América-versenyek rendezéséből. Argentína mint a hosszú ideig legstabilabban fejlődő állam 10 alkalommal nyerte el a rendezés jogát (legközelebb 2020-ban). A szegényebb és belpolitikai krízisek által gyakrabban sújtott országok (Kolumbia, Bolívia, Paraguay) ellenben csak két vagy egy alkalommal látták vendégül a mérkőzést. Ugyanakkor az 1976-tól 1983-ig tartó hosszú időszakban, amíg

²⁸ Egyre-másra nyílnak a Konfuciusz Intézetek Latin-Amerikában, ami utal az erőteljes kínai kulturális behatolásra (Lucia He: How China Is Closing the Soft Power Gap in Latin America, <https://www.americasquarterly.org/content/soft-power-confucius-institute>).

Argentína katonai diktatúra alatt élt, nem lehetett házigazda. 1983-ban nem is volt hivatalos házigazdája a kupának. Ez az időszak volt Dél-Amerikában (az 1970-es évek második fele, 1980-as évek eleje), amikor a régió három legfejlettebb országában – Argentína, Brazília, Chile – egy időben katonatiszti diktatúrák irányítottak. Ugyanakkor éppen ezek az országok rendelkeztek jelentős anyagi erőforrással, hogy a rendezvény számára helyszínt biztosítsanak. Úgy reagáltak erre, hogy hivatalosan nem jelöltek ki házigazdát a kupának.

Bár a 2015-ös korrupciós botrányok sokat ártottak a Copa Amércia hírnevének, a futballt szerető Dél-Amerikában ma is a legjelentősebb identitást formáló eseménynek számít, amely hozzájárul a kontinens déli részén élők identitásának formálásához. Ahogyan a Bolsonaro elleni tüntetések mutatják, a futballszurkolók aktívak a belpolitikában is, illetve általában véve kiállnak a kontinensen a demokrácia mellett.

Konklúzió: sport és *soft power*

A paradoxon, hogy miközben a sport a nemzetállami békés versengés eszköze, a sportpolitika egyre inkább nemzetközi. Az Európai Unió az 1970-es évek óta foglalkozik azzal a kérdéssel, mit nyújthat a sport az európai közösségnek és a tagállamoknak. 1974 óta a sportpolitikával kapcsolatos gazdasági tényezők részei a közösségi

jogalkotásnak.²⁹ Mint látható, az Európai Parlament, ha fenntartásai mellett is, de igent mondott a pekingi olimpiára.

Nem részleteztem a sport jelentőségét az oktatás, az egészséges testi-szellemi nevelés, a szociális integráció terén. Az egyes európai uniós dokumentumok részletesen szólnak erről. Ám a sport egészségügyi, közoktatási, nevelési és szociális funkciói mellett az Európai Unió vezetőinek föl kell ismernie, hogy a sport terepén és révén aktívabban és hatásosabban gyakorolható a *soft power*. Kína vagy akár Latin-Amerika példája jól mutatja, hogy egy ország vagy térség miként használhatja a sportot egyrészt nemzetközi kapcsolatainak elmélyítésére, másrészt arra, hogy pozícionálja magát a világban, és akaratát – katonai-gazdasági kényszer gyakorlása nélkül – közvetítse, keresztülvigye. Demokráciák és diktatúrák egyaránt használták a sportot, azon belül az olimpiát vagy a Copa Américát politikai berendezkedésük és hatalmuk demonstrálására, reprezentációjára és legitimálására.

Az olimpia politikailag tehát – ez a végső következtetése elemzésünknek – az alábbi célokra alkalmas:

- az adott állam és politikai/kormányzati rendszer legitimálása
- a nyilvánosság befolyásolása, a napirend meghatározása (pl. a kínai emberi jogokról nem beszél a média az olimpia alatt, Kína kultúrájáról igen)
- bizonyos politikai-társadalmi ügyek előmozdítása (pl. stockholmi olimpián a női emancipáció);

²⁹ Nádori-Báttonyi: i. m. 152.

- barátok szerzése a világban (ld. Katar és Japán részvétele a Copa Américán), a kultúrdiplomácia ösztönzése
- a geopolitikai viszonyok átírása (pl. az ázsiai országok részvétele a dél-amerikai sportversenyen)

Az Európai Uniónak, benne Magyarországnak van még mit tanulnia, hogy hogyan használhatja föl a sportot státuszának, presztízsének növelésére, kapcsolatrendszerének kiszélesítésére, céljainak elérésére. Különben azt kockáztatja, hogy a sportdiplomácia területén erőteljesebb érdekérvényesítő képességgel rendelkező államok, sőt nagyhatalmak – az USA, Oroszország, Kína – olyan régiókban is kiszorítják az európai hatalmakat (pl. Latin-Amerika), amelyekben az európai hagyományok erősek. Komoly geopolitikai „kizökkenéssel” jár, ha az Európai Unió nem képes használni és kiaknázni a *soft power* gyakorlásának sport által kínált lehetőségeit – azaz: felkészülten ringbe szállni és győzelmeket aratni ezen a versenyen.